

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ НА ЕТАПІ ПЕРЕХОДУ ВІД ПРИНЦИПАТУ ДО ДОМІНАТУ

Проблема формування монархічної форми правління в Давньоримській державі відноситься до найбільш складних в історичній науці. Висвітлення процесу зміцнення одноосібної влади римського імператора і пов'язаних з цим змін в структурі органів управління є метою даної розвідки.

Формування одноосібної влади принцепса в Стародавньому Римі відбувалося шляхом наділення його вищою владою - *imperium*. У 27 р. до н.е. Октавіану було надано титул першого сенатора - "*princeps senatus*", він першим отримав *imperium* і божественне ім'я Август, що означає "звеличений божеством". Октавіан одночасно став главою римської церкви, верховним полководцем, найвищим магістратом, здійснював вище судочинство, управляв провінціями, видавав закони. Його особа вважалася недоторканою.

Особливістю періоду принципату було формальне збереження республіканських органів влади: сенат, що складався з 600 осіб; народні збори (коміції); кілька консулів, які стають виконавцями розпоряджень сенату і принцепса; народні трибуни перейшли у розпорядження принцепса; претори у кількості 18 осіб, що розглядали лише цивільні справи, а розгляд кримінальних перейшов до компетенції принцепса; едили слідували за громадським порядком, торгівлею. Влада принцепса ґрунтувалася на поєднанні різних республіканських магістратур. Також в Римі створювалися й інші органи влади, наприклад, Публічна рада "консиліум". Цей орган з часом замінив сенат. Після смерті Августа Римом правлять Тиберій, Цезар, Нерон. В цей час влада імператорів продовжує зміцнюватися.

Це відбувалося на тлі кризи рабовласництва, яка проявляється в тому, що частіше відбуваються повстання рабів, держава переживає фінансові труднощі, незважаючи на зростання податків, посилюються децентралізаторські тенденції у провінціях, велика кількість земель не обробляється. У політичному житті все більшу роль відіграє армія, особливо преторіанці, від волі якої залежить обрання наступного імператора. При чому дедалі зростає

відсоток найманців - чужинців. В цих умовах широкі кола аристократії відчували потребу встановити міцну централізовану владу. У 284 р. починається новий період в історії Римської держави - перехід від принципату до доміанату - від лат. *dominatus* - "панування, владарювання, єдиновладдя". Ця система державного правління з необмеженою владою імператора склалася в результаті реформ Діоклетіана. Хоча після визнання християнства державною релігією, імператори вже не вважалися богами, але їх влада розглядалася як божественна інституція, а вони самі - як представники бога на землі.

Новий імператор за походженням - син вільновідпущеника, народився в бідній далматійській родині, але зумів зробити кар'єру на військовій службі. У 284 р. солдати обрали Діокла (справжнє ім'я) імператором для того, щоб він помстився за смерть Нумеріана. Це він і зробив, вбивши префекта преторіанців Апра.

Прийшовши до влади в умовах соціально-політичної та економічної кризи, Деоклетіан усвідомлював необхідність здійснення реформ. Імператор провів економічну, воєнну і адміністративну реформи. В сфері економіки Діоклетіан намагався зупинити знецінення грошей внаслідок випуску монет з низьким вмістом дорогоцінного металу. Оновлено та розширено склад імператорської ради, яка стала головним центром управління державою. Введено ранги чиновників, правила і порядок підвищення їх по службі. Проведено новий адміністративний поділ держави на основі принципу суворої централізації. Були реформовані збройні сили.

Запроваджено ефективнішу систему оподаткування населення за рахунок прямих податків. Від оподаткування не звільнялися навіть сенатори. Для боротьби з подорожчанням продовольства було видано едикт, яким встановлювалися максимальні ціни на продукти, а також максимальний рівень оплати праці. За незаконне підвищення цін передбачалася смертна кара. За часів правління Діоклетіана влада імператора перетворюється на абсолютну.

У 306 р. північні легіони проголосили імператором Флавія Валерія Костянтина. Його правління характеризується остаточним розривом з традиціями принципату. Він продовжив курс свого попередника. Була проведена адміністративна реформа: державу поділено на адміністративно-територіальні одиниці - на чотири префектури, очолювані префектами преторій, яких призначав

імператор. Префектури поділялися на провінції на чолі з ректорами. Провінції, в свою чергу, ділилися на округи, очолювані препозитами. В округах діяли органи місцевого самоврядування - муніципальні магістрати.

Цивільну владу було остаточно відокремлено від військової. Воїни одержують дедалі більші привілеї. Зміцнюються органи поліції, формується таємна поліція. Відбулися зміни в судоустрої і судочинстві: сенат позбавлено права чинити суд і ці повноваження перейшли до імператора та його урядовців.

Таким чином, криза рабовласницьких відносин і зміни в суспільному устрої зумовили процеси трансформації державних органів, що проявилось в поступовій ліквідації залишків республіканського устрою. Цей процес завершився встановленням домінанту - режиму необмеженої монархії з певними рисами східної деспотії.